

"וכל מעשיך יהיו לשם-שמים" (אבות, ב')

[פרשת ויקהל (שיחה 3) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

אין דרכו של הרמב"ם להתבטאות בהתרגשות. נדירים הם המקומות שעושה כן. והרי אחד מהם – כאשר ביאר (פרק חמשי של ח' פרקים) מעלת האדם שעושה כל מעשיו לשם-שמים (גם הללו שבעניני "רשות"): "כבר כללו חכמים עליהם השלום, כל הענין הזה בלשון הקצר ביותר שיכול להיות... עד שכאשר אתה מתבונן בקוצר אותם המלים איך נאמרו על הענין הגדול העצום הזה בכללותו, שכבר נתחברו בו חבורים ולא הקיפו את כולו, תדע שהוא נאמר בכוח אלוהי בלי שום ספק כלל, (ומהו אותו משפט קצר של חז"ל הכולל עניינים עצומים?) והוא אומרם – "וכל מעשיך יהיו לשם-שמים".

לפי הנחיה זו,

● ישנם בהחלט מעשים הנראים טובים ויפים בחיצוניותם – ובכל זאת יש להמנע מהם. (ראה "מסילת ישרים" פרק כ, / עיין הערה בסוף שיחה זו).

● וכן להיפך, ישנם מעשים הנראים מגונים – ובכל זאת מוטל על החסיד הרוצה לקדש שם-שמים, לבצע אותם. אם נקח לדוגמה (מעשים הנראים מגונים – ועל החסיד לעשותם!):

א. כאשר שרה אמנו ילדה את יצחק בגיל 90 והיו ליצני הדור מתלוצצים (כי "אין דור שאין בו לצנין", ירושלמי ברכות ב.), אמרו: "ראיתם זקן וזקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים 'בננו הוא', ולא עוד אלא שעושין משתה גדול כדי להעמיד דבריהם" (בי"מ פז.). "הניקה בניים שרה" (בראשית כא, ז) דרשו חז"ל לשון רבים, שהיא הניקה בניים של כל המטרונות שבאו למשתה. "אמנו שרה היתה צנועה יותר מדאי, אמר לה אבינו אברהם, אין זו שעת צניעות" (ב"ר נג). והכל כדי לקדש שם-שמים.

ב. הוא הדין "ותצא לאה לקראתו" (ל, טז) – פעולה הנראית חצופה. אבל כבר פרשו חז"ל (עירובין ק:): שכל כוונתה היתה לשם-שמים. ולכן זכתה לבנים נבונים הראויים לשבת בסנהדרין (וכן ירושלמי סוטה ג/ד). ובפסוק: "וישכב עמה בלילה הוא", והיה צריך לכתוב "בלילה ההוא". אלא אמרו (נדה לא.) שהקב"ה סייע בענין זה (תיבת "הוא" מוסב על הקב"ה). והיינו שחמורו של יעקב נהק בעת חזרתו מן השדה, וע"י זה ידעה לאה לצאת מן אוהלה לקראתו. ("יששכר חמור גרם", לשון גרמא - "מדרש הגדול", שם).

ג. כן בהקמת המשכן. "ויעש את הכיור נחשת ואת כנו נחשת, במראות הצובאות אשר צבאו פתח אוהל מועד" (שמות לח, ח). פירש"י: "בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן. והיה מואס משה בהן מפני שעשוין ליצר הרע. אמר לו הקב"ה: 'קבל! כי אלו חביבין עלי מן הכל; שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים'. כשהיו בעליהם יגעים בעבודת פרך, היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם. ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה, ומשדלתו בדברים לומר 'אני נאה ממך' ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להן ומתעברות ויולדות... ונעשה הכיור מהם שהוא לשים שלום בין איש לאשתו להשקות ממים שבתוכו למי שקָּא לה בעלה ונסתרה. (=סוטה).

אמנם במקור לשון חז"ל לדברים הנ"ל, ההתבטאות היא הרבה יותר חריפה. "כיון שאמר לו הקב"ה למשה לעשות את המשכן, עמדו כל ישראל והתנדבו. מי שהביא כסף ומי שהביא זהב... הביאו בזריזות הכל. אמרו הנשים, מה יש לנו ליתן בנדבת המשכן?

עמדו והביאו את המראות... כשראה משה אותן המראות זעף בהן. אמר להם לישראל 'טולו מקלות וּשְׁבְרוּ שוֹקֵיהֶן שֶׁל אֱלֹהִים. המראות, למה הן צריכים?' א"ל הקב"ה למשה: 'משה, על אלו אתה מבזה? המראות האלו הן העמידו כל הצבאות הללו במצרים...' (מדרש תנחומא, פקודי, ט)

רמב"ן מעיר כבדרך-אגב, והרי בנדבת המשכן אמנם הביאו "חח ונזם וטבעת וכומז" (לה, כב) וחז"ל דרשו על כומז מה שדרשו (שבת סד.). "והרי הוא יותר נמאס" והרי משה לא פקפק. ומשיב הרמב"ן כי שם נתערב יחד עם כל הנדבה, אבל שיעשו כלי מיוחד מן התכשיט העשוי ליצה"ר, לא היה משה בוחר בכך.

אבל **ר"א אבן עזרא** מתרחק (כדרכו) מן המדרש הנ"ל: "הצובאות, כי משפט כל הנשים להתיפות, לראות פניהם בכל בוקר במראות נחושת או זכוכית... והנה היו בישראל נשים עובדות-את-ה' שסרו מן תאוות זה העולם, ונתנו מראותיהן נדבה, כי אין להם עוד צורך להתיפות; רק באות יום יום אל פתח אהל-מועד להתפלל ולשמוע דברי המצוות. וזהו "אשר צבאו", כי היו רבות".

המשיך בדרכו רבנו **ספורנו**: "צבאו פתח אהל מועד: כאומרו "כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד". ואותן נשים מאסו עניני תכשיטיהן, והקדישו מראותיהן, להורות שאינן צריכות עוד להן". כלומר, הנשים עשו כאן מעשה-פרישות של התנזרות, והיו ראויות לכל שבח. (כמובן עדיין אפשר לנו לפרש שאין זה סותר דברי חז"ל. יכול להיות שאמנם אז בהיותם במצרים הטיבו לעשות להשתמש במראות הללו בכדי לעורר יצר, ואח"כ בבואם למדבר חדלו מכך. אבל נדמה שנטיית הפרשנות של **ראב"ע** פונה באופן שיטתי ומכוון לדרך אחרת מאשר שבח של התעוררות היצר לעת-מצוא, כדברי חז"ל).

הגאון **"משך חכמה"** הביא אסמכתא לדברי רמב"ן שהנשים כוונו בנדבותיהן למצוות השקאת סוטה (לטהר אשה לבעלה ולהחזיר שלום ביניהם) ע"י ההשקאה ממי-כיוור, כי הרי בציווי (ל, יח) מוזכר "ועשית כיוור... **לרחצה"** (וכן מ, ט). ורק אצלנו לגבי מימוש עשיית-כיוור חסרה תיבת "לרחצה". גילה הקב"ה שהמים ישמשו לשתיית הסוטה, ולא רק לרחצה.

הוראת חז"ל "וכל מעשיך יהיו לשם-שמים" מעוגנת בפסוק: "בכל דרכיך דעהו והוא יְיָשֵׁר אֹרְחוֹתֶיךָ" (משלי ג, ו, עיי"ש במלבי"ם היטב). כלומר האדם זקוק לסייעתא דשמיא כדי לכוון את המדה. (במסכת ברכות נדף סג.) אמרו כי כל גופי תורה תלויים בפסוק זה).

הנה **מדת העזות** מגונה מאד. כבר גזרו אומר:

"כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע, מותר לשנאותו" (תענית ז: עיי"ש עוד).

"עז פנים – לגיהנם". (אבות, סוף פ"ה)

ואעפ"כ "הם אמרו והם אמרו": "הָיָה עֵז כְּנַמְרִי",

- ומפרש הטור, לעשות מצוה נגד המלעיגים.
- ועוד מוסיף ה"משנה ברורה" (סי' א', ביאור הלכה ד"ה ולא יתבייש), שכאשר ישנם אפיקורסים בעיר המתקוממים על התורה "יש להתקוטט עמהם ולהפר עצתם בכל מה שיוכל".
- ובלשון הרמב"ם ("פירוש המשניות", שביעית ה/ו) "לקלקל להם".
- ולשון מהר"ל: "אע"ג שאין ראוי להיות עז-פנים מפני שהוא בעל גיהנם, אבל בעבודת המקום ראוי שיהיה עז-פנים" (על אבות, דף רסח).

אמנם ר"י עמדין בפירושו לאבות ניסה ליישב את הסתירה (יעז פנים לגיהנם" מול "יהי עז כנמר"), שבראשון מדובר כתכונה כללית, ובשני מדובר בהתעוררות למעשים מוגדרים ומסוימים.

אבל מהר"ל לעומת זאת מעמיק כדרכו בשורשי פסיכולוגית הנפש. הוא מבאר שהביישנות היא תכונת גופנית, של רתיעה, הפנמה והצטמקות למצב של אי-עשייה. העזות היא פעולת הנפש, יוזמה של שינוי, צעידה אל-החוץ. ואם בשאר מילי-דעלמא טוב לאדם לשמור על איזון ויושר (ראה אריכות הסברו בפנים) "אצל עבודת ה' ית' כל שמוסיף, אין זה יציאה מן הסדר ומן הראוי" (אבות, עמי רע).

זה דומה לביאורו מדוע מותר לרוץ בשבת ללימוד או לתפלה ואין בזה חילול שבת (ברכות ו:):
"כיון שאסרה התורה המלאכה בשבת, ודבר זה שהוא רץ הוא ג"כ דומה למלאכה, שיוצא מן המנוחה... **אבל** כאשר הוא רץ לדבר מצוה, דבר זה עצמו הוא השלמתו שיושלם. ודבר זה, אדרבה מנוחה היא לו, שכל השלמה היא מנוחה" (ינתיבות עולם, התורה, סוף פ"ז)

- מצאנו שהגר"א מיעץ שהמוצא שיש בנפשו **תכונת העזות**, למען תיקונו יש להשתמש במדה זו **במשא-ומתן ההלכתי**, בריתחא-דאורייתא בבירור ההלכה. (יאבן-שלמה, פ"ב ה' עיי"ש שנגד יצה"ר של תאוה, טוב ללמוד אגדות חז"ל). וזהו מפורש בזהר ב/קפב. "ריתחא דרבנן טב איהו". עזות זו המצויה בת"ח היא עקרונית, מתוך כורח-שכלי (תענית ד. "ארץ אשר אבניה ברזל"). "כי ברוב חכמה, רב כעס" (קהלת א, יח).
- אבל יש בתלמיד חכם גם אופן של **רגשיות הלב** המשתכללת ע"י לימוד **האגדות** של חז"ל. טוב לדעת כי מצוות של תורה ובית המקדש באו לתקן גם תיקון הראש וגם תיקון הלב (כדלהלן במהר"ל).

מבואר בבראשית רבה (מ"ד על פסוק "ויהי השמש באה") שהקב"ה הראה לאברהם בברית בין הבתרים: גיהנם ושיעבוד מלכויות, ומולם "מתן תורה ובית המקדש". "כל זמן שבניך עסוקים בשתים, הם ניצולים משתים".

מהר"ל מבאר את הענין (יגבורות ה"י, סוף פ"ח), שמדובר כאן על תקון לב ומוח. ירושלים באמצע העולם, כמו שהלב אמצע הגוף. אבל תורה בראש, שם נמצא השכל האלוהי. בזה אנו מבינים את מצבנו הנוכחי האומלל והבלתי-מאוחד, מלכות יהודה ומלכות עשרת השבטים. הרי מלכות יהודה נגד הראש (ו"ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה", לפתוח בית המדרש, רש"י על בראשית מו, כח) ומלכות יוסף נגד הלב (ו"הוא המשביר לכל עם הארץ". ראה "העמק דבר" בראשית מח, יט בהערה א', וכן יוסף הוא בעל דמיון וחלומות). ורק לעתיד יתאחדו הראש והלב, שבת יהודה ועשרת השבטים, כדברי הנביא יחזקאל לז, טז. (מהר"ל, "נצח ישראל", פרק לז).

"ועל ידי בית המקדש שהוא בא"י, וע"י התורה שמגיע עד עולם העליון, יש לעולם סולם להגיע למעלה מן השמים... כי בית המקדש והתורה הם כנגד הלב ומוח שהם עיקר האדם. בשביל זה ניצול מן גיהנם (עזות הנפש) ומן "מלכויות" (קלקול הגוף). (מהר"ל, על אבות פ"ה "יבנה בית המקדש", דף רע, וע"ע גבורות ה' סוף פרק ח).

דומני שכעת מובן מאד מדוע "מראות הצובאות" מצאו את מקומם דוקא בבית המקדש. כי רגשותיהן של "נשים צדקניות" (שבשביבן ועל ידיהן זכינו לגאולת מצרים) מוצאות מקומן במקדש (שם מדות המזבח היו ל"ב על ל"ב אמות, רמז אל ל"ב). דברי ראב"ע וספורנו על טהרת-שקל וההתנשאות מן שפלות הגירויים מקומם בלימוד תורה והתבוננות. (וזה אפשר להבין מדברי תרגומי אונקלוס ויונתן, עיי"ש דבריהם, כי עת שהתפללו הנשים, הן באו לידי התבוננות).

הגדיל לעשות רש"ר הירש בביאורו לפסוקנו, שמציין שלא נעשה שום שינוי פיזי בנחשת המראות, לא הותכו ולא נעשה בהם שינוי-צורה כמו שנעשה לשאר כלי המקדש (אף ששימשו פעם לעורר היצר) – "שהחושניות שבהוויה האנושית הגופנית, לא זו בלבד שאינה מוצאת מכלל הקידוש הבא מן המקדש, אלא דוקא הוא הדבר הראשון והעיקרי שהקידוש חל עליו. יתר על כן, החושניות היא ביסודו של דבר אותה תכונה של ההויה האנושית המאפשרת בראש ובראשונה את החירות המוסרית של השאיפה לקדושה".

והרי בזה היינו עדיפים על המלאכים. דוקא בגלל שפלות יצר זה הוענקה לנו תורתנו (אמר משה למלאכי-השרת: "מה כתוב בה, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב. קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם"? (שבת פט).

"וכל מעשיך יהיו לשם-שמים".

ביאור לאחד מדברי המסורה – פרשת ויקהל.

לה, כז – "והנשיאם (חסר יי שני) הביאו".

עיינ רש"י, וכן הוא ב"מדרש חסרות ויתרות", ובמד"ר יב, טז.